Ігор Галущак

Галичина між двома світовими війнами: від розвою до занепаду

Після Першої Світової війни й утворення так званої II Республіки до складу тодішньої Польщі відійшло 125,7 тис. кв. км земель Східної Галичини та Західної Волині, що становило третину усієї її території. Тут в 1931 р. проживало 8,9 млн. осіб. З них — 5,6 млн. етнічних українців і 2,2 млн. поляків. Ці землі стали для відродженої держави передусім джерелами сировини, дешевої робочої сили та ринками збуту. Водночас це й призвело до появи та загострення зовнішніх і внутрішніх проблем, що й зрештою спричинило її чергове зникнення з карти Європи підчас Другої світової війни.

Адже впродовж 20—30-х років польська політика в українському питанні була загалом хибною, хоча мала й свої й суттєві відмінності на початках і згодом. Слід зазначити, що у 1919—1923 р. р. Польща ще не цілком закріпилася в Західній Україні. З погляду міжнародного права і держав Антанти її влада тут вважалася спірною і невизначеною, тому Варшава зобов'язалася гарантувати українському населенню автономію. Відтак польська конституція (17 березня 1921 р.) гарантувала право українців на рідну мову в публічному житті та навчанні у початкових школах. Щоправда прийнятий 26 вересня 1922 р. закон, котрий надавав самоврядування трьом галицьким воєводствам: Львівському, Станіславському і Тернопільському, так і залишилися на папері. А 1923—1926 р. р. в Польщі при владі вже перебував уряд нібито «народної демократії», який проте в українському питанні відстоював «інкорпораційну» програму, суть котрої полягала у створенні мононаціональної польської держави.

Водночас, економічна політика Польщі в українських землях переслідувала мету гальмування розвитку та перетворення Галичини на аграрно-сировинний придаток до корінних польських земель. Внаслідок такої політики економіка Західної України була доведена до катастрофічного стану. Так, на чотири воєводства — Львівське, Станіславське, Тернопільське та Волинське — припадало 25% території і 28% населення Польщі, але тільки 16,6% промислових підприємств і 9,8% кваліфікованих робітників. Натомість штучне стримування промислового розвитку створювало труднощі в аграрному секторі. Надлишок робочої сили та малоземелля посилювали аграрне перенаселення. У 1921 р. питома вага малоземельних селянських господарств (до 5 га) становила в Західній Україні 81,1 %, а в центральній Польщі — 53,7%. Таке становище посилювалося так званим осадництвом, коли кращі землі, вилучені у збанкрутілих поміщиків, віддавалися переважно польським відставним військовим. Осадники мали сприяти ополяченню українців і в разі потреби виконувати каральні функції. Впродовж 1919—1929 р. р. 77 тис. осадників отримали тут понад 600 тис. га землі.

До того ж польська влада, як показала подальша історія собі ж на біду, намагалася знищити самі поняття «Україна», «українець». Українське населення почало іменуватись «русини», а вся територія стала називатися «Східна Малополыца». Тодішні керівники Польщі заявляли, що ніякого українського народу немає, що це, мовляв, вигадка комуністів. Активній полонізації Західної України сприяв і закон від 31 липня 1924 р., що оголосив державною мовою на всій території країни виключно польську. Передусім почали з ліквідації українських шкіл. Якщо, до прикладу, в 1911/1912 навчальному році тут було 2 418 українських шкіл, то в 1926/1927 р. — лише 845.

А після приходу до влади Юзефа Пілсудського у травні 1926 р. Польща стала на шлях відновлення держави «від моря до моря». Суть нового політичного курсу полягала у державній асиміляції національних меншин. Для її здійснення у 1926 р. було створено спеціальний відділ національностей, а в березні 1934 р. почали діяти Національний комітет і

Бюро національної політики. Щоправда в 1928—1930 р. р. було зроблено й певні поступки українській буржуазії у формі фінансової підтримки кооперативних об'єднань.

В результаті вже у 1926 р. у Польщі почали з’являтися перші ознаки кризи, яка тяжко вразила економіку. А у 1928 р. вона зачепила вже усі сфери економічного життя, й була більш глибокою, ніж в багатьох європейських країнах, і тривала до 1935 р. Промислове виробництво в 1930 р. порівняно з 1929 р. скоротилося на 18%, а в 1935 р. – на 34% . Застій виробництва паралізував текстильну промисловість, на 40% зменшилося виробництво металів, на 13% – цукру, на 66% знизився експорт. Навіть нафтова та озокеритна промисловість Прикарпаття в 20—30-х роках була доведена іноземним капіталом до занепаду. Адже, прибравши до своїх рук багатющі родовища нафти в різних країнах Азії, Америки та Європи, міжнародні нафтові концерни були тоді більше зацікавлені у придушенні західноукраїнської нафтової промисловості, ніж в її розвиткові. Вони експлуатували тільки старі родовища, які поступово виснажувалися. А озокеритні шахти наприкінці 30-х років зовсім припинили роботу. Відтак галузь, котра живила господарку насамперед Станіславського (теперішня Івано-Франківщина) та чималим чином і Львівського воєводств, і забезпечувала робочими місцями передусім українське населення, заледве животіла. У важкому становищі опинилося й сільське господарство. Отож майже 9 млн. селян були приречені на практично голодне існування. Гостро давалося взнаки й безземелля. 1931 р. кількість безробітних у Польщі становила біля 500 тис. чоловік, а разом з родинами – 1,5 млн.

Не дивно, що в результаті польський національний дохід зменшився з 26 млрд. злотих (1929 р.) до 12,5 млрд. злотих (1935 р.). Натомість військові витрати становили непосильні 70% для державного кошторису.

Це й стимулювало чергову хвилю трудової еміграції. Основна кількість українських переселенців знову почала прямувати до США та Канади. З 1920 до 1939 р. їх туди прибуло відповідно близько 100 і 70 тис. За цей же період до Бразилії емігрувало майже 10 тис. українців, до Аргентини —

понад 40 тис. Переселялося українське населення і в інші країни Латинської Америки - Уругвай, Парагвай. Загальна ж кількість емігрантів із Західної України у міжвоєнний період (1919—1939) становила понад 220 тис. Криза охопила також не тільки тодішній малий і середній бізнес, але й крупний капітал. Протягом 1930-1935 р.р. збанкрутувало 3 тис. промислових підприємств, серед них багато великих фірм. Отож соціальне становище країни вкрай загострилося, оскільки криза зачепила не лише промисловість, але й ланцюговою реакцією й торгівлю, кредитно-фінансову систему, сферу ділових зобов'язань.

Принагідно, слід зазначити, що наслідки кризи для Польщі не були б, мабуть, такими важкими, коли б не особистісне протистояння між Йозефом Пілсудським і Казимиром (Казімежем) Бартелем, котрий У 1926–1930 роках неодноразово обирався прем'єром в уряді Польщі, а згодом, розійшовшись в поглядах з Пілсудським, став ректором Львівської Політехніки. Адже саме Бартель пропонував очільнику Польщі радикально змінити соціально-економічний курс і розпочати нову економічну політику, подібної до «нового курсу» Рузвельта у США.

Відтак 1931 р. починають відбуваються масові виступи робітників та селян проти соціальної політики уряду. А 1934 р. кількість страйкарів сягнула вже 400 тис. чол. На Західній Україні на початку 30-х років відбулися масові страйки промислових і сільськогосподарських робітників, бунти та виступи селян проти аграрної політики уряду та великих землевласників.

Економічна криза 1929-1933 р. р. зумовила еволюцію режиму Пілсудського. Щоб утриматися при владі, він розпочав репресії проти своїх опонентів та обмежив права парламенту. У 1935 р. було прийнято нову конституцію, яка закріпила режим особистої влади. Відтепер президент обирався на 7 років загальним голосуванням. Допускалася можливість висування на президентську посаду лише двох кандидатів. За цією конституцією президент відповідав тільки перед Богом та історією: всі інші органи державної влади – сенат, сейм, уряд, суди, збройні сили – підкорялися президентові, що обирався вузькою колегією. Уряд ставав

незалежним від парламенту. Конституція вводила авторитарний режим, що зберігав незначні залишки парламентської демократії. Але у травні 1935 р. Пілсудський помер. Після його смерті розгорілася боротьба між генеральним інспектором збройних сил генералом Едвардом Ридз-Смігли та новітнім президентом Ігнацієм Мосцицьким, яка завершилася компромісом і поділом влади. Саме Мосціцькому, ще одному професору Львівської Політехніки, вдалося в період 1935-1939 р. р. стабілізувати внутрішнє становище країни: почало спостерігатися пожвавлення промислового виробництва, безробіття не зростало. До речі, маловідомий факт – в означений період розпочався процес часткової реемігрaції. До Польщі повернулися близько 45 тис. українських заробітчан, котрі почали вкладати зароблені за океаном гроші у власні господарства та дрібні підприємства.

У відповідь найчисельніша тоді у Польщі українська партія УНДО (Українське Народно-Демократичне Об'єднання) у жовтні 1935 р. взяла курс на нормалізацію польсько-українських відносин. В свою чергу й уряд пішов на деякі поступки. Зокрема, лідер УНДО Василь Мудрий був обраний одним із п'яти віце-маршалів польського сейму. Проте політика поступок українській буржуазії була нетривкою. Напередодні Другої світової війни, побоюючись використання українського питання нацистською Німеччиною, польський уряд різко змінює акценти у своїй національній політиці, й знову повертається до доктрини мононаціональної Польщі. Це й зумовило стійку опозиційність українців, що виражалася як легально, так і нелегально.

В економіці ж протидія офіційній лінії на гальмування розвитку українських земель здійснювалася через кооперативний рух. Так, якщо в 1921 р. в Галичині діяло 580 кооперативів, то в 1939 р. їх було до 4000! Коли ж антиукраїнський тиск польської влади ставав нестерпним, відповідна реакція українців виходила за межі легальних форм боротьби. Якщо у 1922 р. в Західній Україні відбулося лише 59 несанкціонованих страйків і заворушень, то в 1934—1939 р. р. — 1118!

Натомість асиміляторська політика польських властей за фактичної відсутності єдності українських політичних сил зумовила застосування й більш радикальних форм національного спротиву. У Відні в січні 1929 р. було створено Організацію Українських Націоналістів (ОУН). ЇЇ першим лідером став Євген Коновалець, а після його загибелі від рук сталінських спецслужб в 1938 р. до керівництва ОУН прийшов Степан Бандера.

Окремої розмови заслуговує й еволюція Львова в 30-ті роки, як одного з колишніх інтелектуально-культурних центрів Австро-Угорської імперії. Перша Світова війна та її наслідки, звісно, істотно змінили місто, котре, на жаль, деградувало зі столиці коронного краю до лише одного з великих міст воєводства. Чимало осіб і інституцій з поспіхом переміщалися у бік Варшави, яка своєму новому столичному статусові значним чином завдячувала власне тим провінціалам, що тягнулися до «землі обітованої». Адже Варшава, як центр політичного та культурного життя, створювала усі умови для інтелектуалів і творчих особистостей. Тобто ті умови, яких вже не могли запропонувати колишні міста-лідери – Львів і Станіслав.

Водночас Галичина, котра з огляду на свою минулу політичну та культурну автономію володіла досвідченими кадрами у сфері державної адміністрації, освіти, науки та права жертовно заселяла убогі у цьому сенсі польські землі, звільнені від прусської та російської окупації. Отож університети у Варшаві, Познані, Вільно чи Любліні або піднімалися після занепаду, або й творилися заново завдяки професорам з обох галицьких міст. До столиці та на захід відродженої держави переїхали в переважній більшості найкращі письменники та митці, тому галицька провінція культурно зубожіла. Звісно, ці процеси не оминули і Львова. Скажімо, Остап Ортвін, найбільш блискучий літературний критик у Львові часів культурного розквіту міста, якому він залишився вірним до кінця, писав тоді з ностальгією, що «у Львові, де ще так нещодавно інтелектуальне життя било бурхливим джерелом европейської метрополії, усе скорчується до провінційного багна».

Однак, Львів опирався небажаній деградації, намагався у нових обставинах зберегти свої колишні позиції, наскільки це було можливо. Він

так і залишився третім, найбільшим після Варшави та Лодзі містом за кількістю населення. Слугував Львів і серйозним європейським науковим центром, містом Політехніки, Університету Яна Казімєжа, Академії міжнародної торгівлі та Академії ветеринарної медицини. У місті Лева були чудові музеї, бібліотеки, театри, виходило десять щоденних газет і працювало багато видавництв.

Проте тривало це лише до 1939 року, а незабаром і Польщу в цілому, й Галичину зокрема, спіткала зовсім інша історія.

MLECZARNIA
MILCH
HALLE
SKŁAD MEBLI

Stanisławów